

DREW MAGLIO: PROMETEU DESCĂTUȘAT. AVERTISMENTUL LUI MARY SHELLEY DESPRE SCIENTISM

Autor: Iuliana-Diana Petrescu | 17 mai 2022

Un articol de Drew Maglio pentru The Imaginative Conservative

Articol original: Prometheus Unbound: Mary Shelley's Admonishment About Scientism

Mary Shelley a fost probabil prima persoană care a pus în lumină apetitul insașiabil al modernității pentru progres. Astăzi, umanitatea își continuă căutarea de a maximiza tehnologia, nu de a atinge adevărul, în dorința de a ajunge într-o nouă era a Raiului pe pământ, alimentată de legea științei aplicate.

„Sunt de acord că Tehnologia este în sine neutră: dar o rasă devotată dezvoltării puterii sale prin tehnologie, cu indiferență totală față de etică, îmi pare o plagă în Univers. Dacă va continua pe acest curs mai departe, cu siguranță nu ne mai putem încredere în om pentru mânăuirea cunoașterii” - C.S. Lewis

„Învățați de la mine, dacă nu din povețele mele... cât de periculos este să căpătăm cunoaștere și cât de fericit este omul care crede că târgul său de baștină este lumea, spre deosebire de cel care aspiră să devină mai mare decât îi permite natura sa.” - Victor Frankenstein

Relevanța lui Prometeu

În cercurile de secol XIX unde se întâlneau adepții curentului romantic, abundau aluziile la alegoria lui Prometeu. Percy Shelley a scris *Prometeu Descătușat* în timp de Lord

Byron scria *Prometeu*. Drept răspuns soțului său, Percy Shelley, și tatălui său, renumitul William Godwin, Mary Shelley a creat *Frankenstein. Un Prometeu modern*. Percy și Godwin, și, în mai mică măsură, mama lui Mary Shelley, Mary Wollstonecraft, erau niște *cavalier provocateurs*, niște radicali din punct de vedere social, autodescriși drept atești, care trăiau pentru a împinge limitele în căutarea lor de a „elibera” umanitatea de vechile convenții și ierarhii sociale. Totuși, Mary Shelley și-a plecat urechea către generație anterioară de romantici, care era mai conservatoare și care își fundamenta entuziasmul pentru lumea naturală în creștinism.

În alegoria lui Prometeu, acesta este atât erou, cât și personaj negativ. Într-una din ipostaze, el a modelat umanitatea (și apoi le-a oferit oamenilor focul) din lut pentru a-i ajuta pe titani în lupta lor cu zeii. În timp ce Prometeu este binefăcătorul și creatorul umanității, revoluția sa împotriva ordinii divine l-a costat scump: a fost legat de o stâncă, în timp ce un vultur (forma iconografică a lui Zeus) îi ciugulea și apoi regurgita organele interne. Pedepșa a fost una macabră și grotescă, deși revoluția sa împotriva zeilor a reprezentat imboldul cu ajutorul căruia Mary Shelley a creat *Frankenstein*.

Francis Bacon: Un adevărat Prometeu

În secolul al XVII-lea, Francis Bacon a revoluționat epistemologia prin empirismul său radical, care a dat naștere lucrării *Novum Organum*, sau „noul instrument”, astăzi cunoscut drept „metoda științifică”. De fapt, acest lucru nu era ceva nou, căci rațiunea inductivă sau asocierea de adevăruri pentru a forma ceva similar cu o concluzie logică erau practici comune încă de pe vremea lui Aristotel sau chiar mai devreme. Ce era nou totuși era disprețul lui Bacon pentru orice cunoaștere obținută prin alte mijloace decât cele empirice, observabile și testate prin simțuri. Bacon considera practicile sociale tradiționale și vechile convenții filozofice dogmatice și deci greșite. Aceste limitări îi reprezentau pe cei patru „idoli” ai săi, care împiedicau progresul „regatului omului”, în cuvintele sale.

Bacon este omul care a rostit faimoasele cuvinte „cunoașterea este putere”, înaintând în noua epocă a ordinii științifice și a științelor aplicate. Scopul cunoașterii, așa cum o vede Bacon, este puterea, și tocmai de aceea ea aduce consecințe nefaste. În mod tradițional, puterea era un mijloc către un scop mai important: monarhii, spre exemplu, își justificau (în mod eronat) puterea într-un sens hobbesian drept mijloc către pace, armonie socială și ordine. Bacon totuși tratează ceea ce era în mod tradițional un mijloc drept scop în sine. Asta este ceea ce C.S. Lewis deslușește în *Abolirea Omului*, când afirmă că, în epoca modernă, suntem martori la o rebeliune a „ramurilor împotriva copacului”. Copacul este atunci Adevărul însuși, care este un scop sacru în sine. Ramurile sunt pur și simplu mijloacele prin care scopul final al cunoașterii – sau, așa cum era mai degrabă cunoscut: înțelepciunea – era atins. Bacon, în mod similar cu cineva care are aplecări prometeice, nu este interesat de cunoaștere, căci ea e doar un mijloc de a „citi, modela și

frânge natura” pentru a spori puterea omului în „scopuri utile”. Acesta este motivul pentru care Bacon a criticat epocile trecute pentru că „foloseau drept amantă pentru plăcere ceea ce trebuia să fi fost o soață pentru rod.”

Pentru a-și satisface pofta insatiabilă de putere, Bacon și minionii săi era „dispuși să facă lucruri considerate dezgustătoare și sacrilegioase, precum dezgroparea mormintelor și mutilarea celor morți,” așa cum ne spune Lewis. În *Un Prometeu modern*, Victor Frankenstein face exact acest lucru: dezgroapă trupuri de oameni și animale pentru a coase un amalgam grotesc și dezgustător din membrele și carnea lor: „Am hăituit natura până în ascunzișurile sale... M-am îmbăiat în umezeala pătată a mormintelor sau am chinuit animalul viu pentru a da viață lutului mort... Păream să-mi fi pierdut cu totul sufletul și simțămintele pentru acest unic țel.” Bacon ar fi mândru, căci Victor a sporit puterea umană prin aranjarea inteligentă a materiei pentru a crea o ființă vie!

Ce este scientismul?

Scientismul este un sistem dogmatic de credințe care provine din Știința Aplicată a lui Bacon. Vreme de veacuri, cunoașterea – și, în consecință, aplicarea cunoașterii – se considera holistică și cuprinzătoare în natură, mai degrabă decât fragmentată și împărțită în domenii. De unde „științele” pe care le cunoaștem astăzi, anume chimia, fizica, biologia – și derivatele lor aplicate – erau o singură ramură a cunoașterii cunoscută colectiv drept „filozofie naturală”. Mult timp, o „știință” nu era decât o disciplină academică îndreptată către determinarea Adevărului absolut. Sf. Toma din Aquino, spre exemplu, numea filozofia și teologia cele două „regine ale tuturor științelor”: *toate* celelalte discipline academice precum filozofia naturală, politica, etica, retorica, logica, matematica ș.a.m.d. își găseau originea în cele două discipline-regină. Doar în Epoca Modernă știința a devenit sinonimă nu numai cu filozofia naturală sau științele pure, ci și cu Știința Aplicată a lui Bacon, care are ca unic scop sporirea puterii umanității fără vreo preocupare pentru morala tradițională. În *Abolition*, Lewis sprijină ideea Sfântului Toma care afirmă că țelul teologului și al filozofului este acela de a face sufletul să se conformeze cu realitatea, în vreme ce magicianul și cel care cercetează în științele aplicate sunt în esență la fel, de vreme ce ambii caută să facă realitatea să se conformeze voinței și dorințelor umane. În felul în care se mișcă lumea, „știința” caută din ce în ce mai mult să „sporească” cunoașterea umană – și deci și puterea sa; ea *nu* urmărește găsirea Adevărului. În consecință, scientismul este prin definiție conferirea unei poziții de conducere științelor aplicate amorale de dragul expansiunii puterii regatului umanității.

Victor Frankenstein ca Prometeu

Victor Frankenstein a chestionat ordinea divină la fel cum a făcut-o și Prometeu. Urmând un model cu adevărat iacobin, Victor a condamnat ceea ce el considera a fi

natura injustă și crudă a lumii în care locuia. Pentru asta, Victor a pornit într-o călătorie de a rearanja ordinea lucrurilor într-o manieră care să corespundă cu fantezmele sale despre cum *ar trebui* să fie lucrurile: „Disprețuiam însuși uzul filozofiei naturale moderne. Totul era foarte diferit când măștrii științelor căutau imortalitate și putere; astfel de idei, deși zadarnice, erau mărețe; dar acum decorul s-a schimbat.”

În roman, încercarea lui Victor de a cuceri ceea ce el consideră a fi nedreptatea morții este inițial mascată de idei altruiste despre „ajutorarea creaturilor asemeni nouă” într-o lume crudă și ruinată. Într-un final, idealurile „altruiste” ale lui Victor se destramă, pe măsură ce este consumat de dorința sa de a însufleți materia inanimată prin aranjarea aleatorie a unor rămășițe organice, într-o manieră neliniștitor de asemănătoare cu Prometeu, care l-a modelat pe om din lut într-o mișcare strategică cu scopul de a schimba ordinea divină. În loc să accepte necesitatea morții ca fiind încununarea vieții, Victor se revoltă împotriva ciclului morții și al renașterii, lucru care îl înfurie și îl motivează să împingă limitele cunoașterii umane, într-o misiune de a spori puterea umanității peste natură și ritmurile sale.

Așa cum spune povestea, odată ce Victor a suflat viață în creația sa prin folosirea puterii fulgerului, putere obținută prin aplicarea forțelor fizice ale naturii, are o epiafanie și recunoaște atrocitatea faptului comis. În acest moment de luciditate, Victor decide să se odihnească *înainte* să încerce să își ștergă de pe fața pământului creația. Restul e istorie: când Victor se trezește, „creatura” sa a dispărut, iar Victor e cuprins de confuzie. Disprețuit de umanitate pentru înfățișarea sa grotescă, fragila creatură decade: dintr-o creatură blândă devine una răzbunătoare față de creatorul său, care l-a urât și a evitat responsabilitatea de a inculca simțăminte drepte în creația sa.

Umanitatea este în mare parte îngrozită de înfățișarea înspăimântătoare a creaturii fiindcă este evident că ea este încarnarea unui păcat cumplit și, în consecință, respinge orice încercare a acesteia de a obține afecțiune. Răzbunarea creaturii culminează în final într-o crimă monstruoasă, îndreptată împotriva a tot ceea ce Victor îndrăgește.

În roman, Victor nu este niciodată complet conștient de gravitatea crimelor sale împotriva naturii, fapt indicat de încercarea sa de a-l convinge pe Walton să continue expediția sacrificându-și oamenii pentru a obține „măreție” în numele științei și al progresului. Victor, precum mulți alți „monștri”, se crede doar făuritorul demonic al naturii capricioase a Destinului: „Eu însumi am eșuat în a împlini aceste speranțe, dar altcineva ar putea totuși reuși.” Amăgit, Victor își măsoară circumstanțele *bazându-se pe efect, nu pe cauza adevărată* și, procedând astfel, se absolvă de greșeala de a fi acționat pe baza greșelii proprii și a idealurilor sale corupte - idealuri de care Bacon însuși ar fi fost mândru. Chiar și așa, Victor nu își dă seama că a fost condamnat - precum Prometeu - la un ciclu perpetuu și zadarnic, căci Victor anunță că va urmări fără încetare creatura malefică pe care a creat-o.

Prometeismul modern

Ascensiunea momentană a lui Victor *deasupra* naturii este un lucru periculos din punct de vedere existențial, o aluzie la excesul raționalismului radical al Iluminismului, care s-a metamorfozat în ceea ce acum numim „progresivism” și care era în floare în timp ce Mary Shelley scria *Frankenstein*. Progresivismul își trage seva din dorul cvasireligios al ființelor umane de a-și investi eforturile în ceva profund, cu implicații teologice. Mai degrabă decât să scoală în evidență aspectul metafizic pe care progresivismul – cu rădăcinile sale darwiniste materialiste – mai că nu îl neagă, acest curent caută să își îndrepte eforturile către speranța unui viitor măreț, iluminat și mai aproape de perfecțiune. În această căutare, „progresul”, mai tare decât atingerea Adevărului, a devenit scopul ultim al existenței umane în timpul secolului al XIX-lea – această căutare a unei „filozofii taoiste artificiale”, așa cum o numește Lewis, continuă și astăzi. În acord cu acest fapt, eforturile de a eradica varii rele precum bolile, alcoolismul și defectele din naștere, spre exemplu, au devenit o temă necesară pentru medicina aplicată, legile prohibitive sau mișcarea eugenistă. Mary Shelley a considerat aceste doctrine insidios de periculoase. O catolică devotată, ea s-a apropiat de idealuri mult mai conservatoare și tradiționale care „lovesc la rădăcina răului, nu îi ciopârțesc ramurile”, pentru a folosi faimoasa expresie a lui Henry David Thoreau, care a înfierat eforturile industriușilor deveniți filozofi.

Mary Shelley a pregătit terenul pentru Thoreau, Huxley, Orwell, Lewis și alții

Deși Thoreau va caracteriza mai târziu tehnologia modernă drept „mijloace îmbunătățite pentru scopuri neîmbunătățite” și Aldous Huxley ne va avertiza că pericolul tehnologiei este acela că ea reprezintă „un instrument mai eficient de coerciție”, Mary Shelley este probabil prima care să reveleze apetitul insașiabil al modernității pentru progres temporal. Astăzi, mai mult ca niciodată, umanitatea își continuă calea de a maximiza cunoașterea de tipul celei documentate de Bacon, în încercarea de a atinge o nouă epocă a Raiului pe pământ, alimentată de legea științei aplicate – sau a scientismului.

Nu trece o zi fără să nu găsesc un articol care vorbește despre a face ceea ce era până acum considerat „dezgustător și sacrilegios”, precum geoingenieria folosită pentru „a salva planeta” de Schimbarea Climatică, ca și când progeniturile pământului ar fi capabile să salveze lucrul ce le-a dat naștere. În mod similar, crearea unor himere cu ADN uman și animal prin intermediul ingineriei genetice, pentru ca organele lor să poată fi folosite în transplanturi, este în curs de desfășurare, deși asta reduce ambele forme de viață la „materie brută care urmează să fie modelată după chipul celor care o modelează”, așa cum susține Lewis în *Abolition*. În mod similar, pare că Inteligența Artificială reprezintă preocuparea colectivă a timpurilor noastre. În ce scop sau pentru ce motiv nu știu, de vreme ce nu pare să rezolve nicio problemă anume cu care se confruntă umanitatea, deși cu siguranță introduce multe alte noi probleme. Neil

Postman argumenta în *Amusing Ourselves to Death* că orice unealtă *trebuie să rezolve* o problemă anume, altfel este doar tehnologie inutilă, care fie distrage, fie anesteziază, sau este chiar și mai sinistră: IA îmi pare a fi din ultima categorie.

Cazul particular al IA prezintă o multitudine de probleme pe care cartea lui Huxley, *Science, Peace, and Liberty* le elucidează - exemplele includ: Cine posedă aceste puteri ale umanității obținute în urma progresului? Big tech? Guvernele lumii? Oricum ar fi, pare improbabil ca IA să fie folosită într-un mod liberal și democrat; mai degrabă, va fi folosită pentru a căsca și mai mult falia dintre clasa conducătoare și cei pe care aceasta îi conduce, fiindcă cetățeanul de rând va avea acces doar la tehnologiile care îi sunt puse la dispoziție, nu la tot ce există în domeniu. Pare că intrarea în vigoare a legii roboților, spre exemplu - în epoca noastră, unde se implementează neîncetat legislație și unde guvernul și puterea corporațiilor sunt centralizate -, nu va funcționa pentru, ci mai degrabă împotriva cetățeanului de rând.

Dar probabil cei mai grotești și inumani dintre toți sunt acei ticăloși care încearcă să obțină o existență eternă în sfera temporalului: pe tot globul, oamenii de știință din domeniul transumanismului aplicat lucrează pentru a obține o uniune între om și mașină. Precum Victor Frankenstein, acești indivizi bolnavi încearcă să îi conserve pe cei morți prin tehnologii de criogenie pentru a amâna descompunerea creierului, ca în viitorul nu-foarte-îndepărtat să poată sincroniza aceste creiere cu computerele și astfel să obțină „viața” veșnică. În vreme ce mie asta nu îmi pare viață, pentru prometeicul modern - care nu va înceta niciodată să urmărească sporirea puterilor sale - este suficient de aproape de a fi viață.

Mary Shelley a fost un proroc înțelept. În vreme ce ar trebui să îi ascultăm pe înțelepții noștri, *hybris*-ul și vanitatea umane totuși nu au limite. Deși *Frankenstein* rămâne cel mai popular roman gotic de limba engleză chiar și după 200 de ani, nu am reușit să îi înțelegem tema și să o aplicăm în încercarea noastră de a atinge cerurile prin propriul Turn Babel, care este astăzi aproape finalizat.

Imagine: Pexels